

По-четверте, доцільно включити також перелік можливих суб'єктів інноваційної інфраструктури і вказати, в чому полягає їх відмінність від суб'єктів інноваційної діяльності, оскільки ці суб'єкти розмежовуються в законопроекті за формами й обсягами державної підтримки, що так чи інакше пов'язане з недоотриманням податків та інших платежів бюджетами різних рівнів.

Визначені напрями реформування механізму управління інвестування в інновації в Україні повинні знайти законодавчу і нормативну підтримку.

#### Література

1. Шевченко Е. А. Законодательная база как фактор инвестирования в инновационную деятельность предприятия // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 630. – С. 54–58. – (Серія: “Економічна”).
2. Тивончук О. І. Інституційні форми державної підтримки інноваційної діяльності в Україні // Економічні проблеми ринкової трансформації України: Тези доповідей. – Львів: ЛБІНБУ, 2002. – С. 243–244.
3. Закон України „О приоритетных направлениях инновационной деятельности в Украине” № 433-IV от 16.01.2003 г. // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 176. – С. 3–14.
4. Закон України „Об инновационной деятельности” № 40-IV от 4.07.2002 г. // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 143. – С. 5–11.
5. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
6. Семенова А. Управление инновационными процессами // Экономист. – 2005. – № 5. – С. 46–53.

УДК 332.14 : 334.012.64

*О. В. Гамзін*

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

### **РЕГІОНАЛЬНІ ФОРМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки підтримка створення та розвитку різноманітних організаційних структур малого підприємництва необхідна для формування розвиненого конкурентного середовища, технологічної конкуренції та конкуренції в інноваціях.

© *О. В. Гамзін, 2008*

Для підприємництва в розвинених ринкових країнах сьогодні характерно швидке зростання кількості малих підприємств, частки зайнятого в них населення, завоювання ними все більш міцних позицій не тільки в таких традиційних для малого бізнесу видах економічної діяльності, як сфера послуг, харчова та легка промисловість, але і в галузях високих технологій, де кількість інноваційно активних малих підприємств сягає понад 60% (Німеччина), натомість в Україні цей показник складає близько 6% малих підприємств.

Проблемі становлення інноваційних малих підприємств у промисловій сфері виробництва з боку регіональних держадміністрацій по суті не приділяється уваги. Аналіз регіональних програм розвитку малого підприємництва вказує на низький якісний рівень розвитку бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, недостатньо активне впровадження лізингових операцій, нерозвиненість механізмів та інституцій венчурного фінансування інноваційних фондів та компаній тощо. Очікувані результати від реалізації цих програм в різних регіонах оцінюються за різним набором показників, проте характерним для всіх регіонів є відсутність показників інноваційної діяльності малих підприємств.

Вплив розвитку інноваційного малого підприємництва на регіональному рівні можна розглядати у двох аспектах: як активну складову прогресивного функціонування регіональної інноваційної системи і як невід'ємну компоненту соціально-економічної сфери регіону.

З досвіду розвинених країн випливає, що розвиток малого підприємництва обумовлює трьохвекторне вирішення соціально-економічних проблем. Перший: мале підприємництво є великим виробником матеріальних благ та послуг, роботодавцем, каталізатором науково-технічного прогресу (у світовому вимірі більше половини всіх винаходів припадає на сферу малого підприємництва). Другий: мале підприємництво виконує важливу соціальну функцію, тому що для багатьох людей є формою реалізації своїх планів, задумів, талантів. Третє: мале підприємництво, формуючи середній прошарок, є базою для гарантування економічної стабільності та безпеки.

Стан регіональної економіки, при якому забезпечується за рахунок внутрішніх ресурсів повна зайнятість населення регіону, визначає сталий економічний розвиток і регіональну економічну безпеку. Значна роль в економічній безпеці регіону належить малому та середньому підприємству також у зв'язку з тим, що велика частина надходжень у місцеві бюджети здійснюється за рахунок податків від підприємницької діяльності. Отже, розвиток малого і середнього підприємства перетворює цю сферу діяльності у сектор економіки, який потребує значної уваги з боку регіональної влади та законодавчих органів.

Регіональні особливості формування та розвитку різноманітних форм малого підприємництва промислового виду економічної діяльності визначаються специфікою продуктивних сил регіонів. Виникнення нових та розвиток функціонуючих малих підприємств залежить від:

- економічних ресурсів (природного багатства, виробничих площ та обладнання, що не використовується великими державними, а також комунальними підприємствами; оптово-роздрібних ринків збуту промислових товарів);

- структури виробничої сфери промисловості за видами економічної діяльності в регіоні;

- людських ресурсів, пропозицій на регіональному ринку праці, наявності кваліфікованої робочої сили для інноваційних та інноваційно активних малих підприємств; можливості залучення науково-освітнього потенціалу регіону для розробки сучасних технологій виробництва продукції на базі використання місцевих мінерально-сировинних ресурсів та вторинної сировини;

- фінансових ресурсів, що характеризуються розвиненістю регіональної мережі банківських установ взаємного кредитування, накопиченістю капіталу суб'єктами підприємницької діяльності у сфері торгівлі для інвестування в розвиток малих промислових підприємств, активізацією залучення іноземних інвестицій.

Проведене дослідження дає змогу визначити пріоритетні напрями формування та розвитку різних форм організації малих підприємств, що є загальнотиповим для всіх регіонів:

- виробництво нових видів наукових продуктів та інноваційної продукції, впроваджених прогресивних технологій, у тому числі енергозберігаючих;

- використання виробництво продукції місцевих ресурсів, у тому числі мінерально-сировинних; утилізація та переробка вторинної сировини;

- розвиток експортно орієнтованих видів виробництва;

- виробництво високоякісної продукції загального вжитку.

Аналіз тенденцій розвитку інноваційних і промислових малих підприємств виявляє внутрішні і зовнішні фактори впливу на цей сектор малого підприємництва. Характерними внутрішніми регіональними чинниками є нестача оперативної та об'єктивної інформації щодо наявних ресурсів і умов ведення малого підприємництва, особливо інноваційного в підприємницьких структурах. Місцеві органи влади не мають повноцінної інформації щодо проблем та потреб цієї сфери діяльності, недооцінюють роль малого підприємництва в інноваційному розвитку регіону та в соціально-економічному розвитку території. Не вистачає фінансового капіталу на оновлення основних фондів та впровадження сучасних технологій. На малих підприємствах використовується фізично зношене та морально

застаріле обладнання, характерний низький рівень заробітної плати, неконтрольованість умов праці найманих робітників, відсутність соціальних гарантій. Спостерігається наявність частки збиткових підприємств та тіньового сектору через нестабільну і недосконалу податкову політику.

На сучасному етапі зниження впливу негативних внутрішніх факторів досягається такими основними шляхами: забезпечення місцевого господарського регулювання, що не обмежує розвиток виробництва, а також стабільності та прийнятності податків і зборів; оптимізація податкового навантаження з метою легалізації діяльності; фінансова та ресурсна підтримка малих підприємницьких структур у впровадженні інноваційних та інвестиційних проектів, реалізація яких сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіону; створення сприятливого інвестиційного клімату та позитивного іміджу регіону для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у виробництві інноваційної продукції; ефективне та раціональне використання природних та сировинних ресурсів, майна державної і комунальної власності територіальних громад.

Основними шляхами нівелювання негативних зовнішніх факторів на подальший розвиток малих підприємств у регіоні є підготовка пропозицій центральним органом державної влади з питань удосконалення чинного законодавства і нормативно-правової бази розвитку промислових інноваційних малих підприємств; оптимізація процедур надання адміністративних послуг місцевими органами виконавчої влади та самоврядування, зменшення тривалості та забезпеченість прозорості процедур отримання документів дозвільного характеру для започаткування та здійснення діяльності малих підприємств.

До зовнішніх факторів, що негативно впливають на розвиток виробничих малих підприємств, слід віднести наявність значної кількості адміністративних бар'єрів як на державному, так і місцевому рівнях. До них відноситься зарегульованість та невпорядкованість процедур реєстрації, ліцензування, сертифікації, орендних відносин, нав'язування адміністративних послуг, порушення конкуренції тощо; суперечності між політикою прав споживачів та політикою розвитку малих підприємств, у тому числі надмірно розширений перелік товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, дублювання функцій, контролю, а також невідповідність кредитно-фінансових механізмів потребам сектору малого підприємництва.

Головним фактором появи у промисловій виробничій сфері нових малих підприємств і ефективного розвитку існуючих стає створення регіональної інфраструктури, що потребує раціонального територіального розміщення з максимальним наближенням до суб'єктів підприємництва її елементів з необхідним переліком послуг, що відповідають потребам малого підприємництва в кожному конкретному регіоні. Відповідно до цього на

розвиток інфраструктури малого підприємництва найбільший вплив має здійснювати місцева влада через надання для різних елементів інфраструктури в оренду на пільгових умовах вільних приміщень комунальної власності, оргтехніки, обладнання тощо. До таких елементів поширення інфраструктури для підтримки малого підприємництва в регіонах відноситься створення територіально-галузевих виробничих систем (кластерів) за участю суб'єктів малих підприємств; агентств регіонального розвитку; регіональних центрів соціального партнерства та підприємництва; регіональних консультативних пунктів сприяння розвитку підприємництва; мобільних консультативних пунктів з метою надання допомоги молоді для започаткування власної справи, а також бізнес- та інтернетцентрів на базі регіональних молодіжних центрів праці.

Особливі властивості розвитку форм малих підприємств можна розкривати в територіальному аспекті, галузевому, за ефективністю, тобто економічними характеристиками (прибуткові, збиткові, нульові), терміном функціонування, рівнем розвитку тощо.

Регіональна структура малого підприємництва за видами економічної діяльності характеризує галузевий аспект, а за економіко-організаційними формами – інституційний аспект його розвитку. Диверсифікація інституційних форм малого підприємництва є потужним джерелом подальшого розвитку сфери малого підприємництва в регіоні.

З позицій системного аналізу особливості регулювання розвитку малого підприємництва полягають у тому, що не лише підприємницька організаційна система просувається до цільового стану, але і власне простір, в якому відбувається цей рух, змінюється. Під організаційною системою малого підприємництва в регіоні ми розуміємо сукупність структурних одиниць, що розвиваються протягом часу. Простір розвитку малого підприємництва в регіоні розглядається як інституціональний простір багатовекторної впливової дії, що включає нормативно-правовий, територіальний, інформаційний, економічний, фінансово-кредитний, управлінський і приватизаційний вектор. Інституціональний простір постійно змінюється за тим чи іншим вектором розвитку, таким чином суттєво впливаючи на виникнення та розвиток малих підприємницьких структур. У нерозвиненій ринковій економіці ключовим для активізації малого підприємництва стає орієнтація на формування стабільного інституціонального простору, що визначає напрями та критеріальні ознаки формування його прогресивних форм.

Виконані дослідження вказують на те, що становлення та розвиток регіональних форм малого підприємництва відбувається під впливом різноманітних факторів, що обумовлюється інституціоналізацією регіональних економік, конкуренцією, невизначеністю ринків, ступенем

розвитку інтеграційних зв'язків тощо. Дія цих чинників позначається на критеріальних ознаках формування економіко-організаційних форм малих промислових підприємств. Організація різноманітних форм малих підприємств може відбуватись залежно від основних з них, а саме:

- форми власності (державно-корпоративні, приватні, комунальні, комунально-корпоративні);
- кооперації (коопераційних зв'язках – по напрямам співпраці та розвитку економічних зв'язків з малими підприємствами близького зарубіжжя, господарські об'єднання);
- інтеграції (інтеграційних зв'язків);
- джерела походження (реструктуризація великих підприємств, організація малих підприємств у ході приватизації, самоорганізація, створення в рамках технопарків, бізнес-інкубаторів тощо);
- технологічного процесу (інноваційні малі підприємства, електронні форми малих підприємств на основі мережних технологій, малі підприємства у науково-технічній сфері);
- форми управління (командитні, закриті, відкриті товариства тощо);
- безробіття та соціальної напруженості в регіоні (молодіжні, жіночі, сімейні, малі підприємства по інвалідності тощо).

Процес диверсифікації регіональних форм малого підприємництва та стимулювання становлення нових ефективних форм спрямований на вдосконалення структури сфери малого підприємництва в регіоні, що, в свою чергу, орієнтовано на створення додаткових робочих місць, поповнення місцевого бюджету, який використовується на соціально-економічний розвиток населення регіону.

Розвиток малих підприємницьких структур поряд із засобами державного регулювання слугуватиме також інструментом демонополізації господарства України. Без реального конкурентного середовища, яке створюється в результаті функціонування різноманітних малих підприємств, у першу чергу інноваційних та інноваційно активних, неможливо формування розвинутого ринку.

#### Література

1. Румянцев А. А., Тихомиров С. А. Методологические основы формирования концепции стратегического управления инновационным развитием региона // Вестник СПбГУ. – 2005. – Сер. 5., вып. 4. – С. 139–148.
2. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення / Амоша О. І., Антонюк В. П., Землякін А. І. та ін. – Донецьк, 2007. – 328 с.
3. Сергиенок Я., Френкель А. Венчурные инвестиции и инновационная деятельность // Вопросы экономики. – 2006. – № 5. – С. 5–7.

4. Дежина И., Киселева В. Тройная спираль в инновационной системе России // Вопросы экономики. – 2007. – № 12. – С. 9–11.

5. Голосовский С. И. Эффективность научных исследований в промышленности. – М., 1986. – 160 с.

6. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. – Харків, 2006. – 272 с.

7. Федоренко В. Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки та зайнятості населення України: матеріали наук.-практ. конф. – К., 2004. – С. 209–211.

УДК 338.45:339.54

*А. В. Череп, О. Л. Ортинська*  
Запорізький національний університет

## **ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Управління експортною діяльністю потребує вдосконалення всього господарського механізму з метою стимулювання експорту, підтримки конкурентоспроможності підприємства. Невід'ємною складовою загальнодержавного механізму є організаційно-економічний механізм (ОЕМ) експортної діяльності підприємства (ЕДП).

Завдання механізму полягає у забезпеченні досягнення мети підприємства. Стратегія – це шлях досягнення мети, тобто моделювання оптимальних пропорцій розвитку підприємства в конкретних умовах функціонування, а механізм – остання ланка в процесі досягнення мети й здійснення стратегії її досягнення, засіб реалізації стратегії, тобто спосіб управління досягненням мети найефективнішим методом.

Важливою складовою ОЕМ є його функція поєднуючої ланки між зовнішнім і внутрішнім середовищем підприємства, здатної підтримати цю взаємодію і забезпечити стійку роботу в умовах виходу підприємства на зовнішній ринок.

Підприємство – це стійка динамічна сукупність залежно функціонуючих елементів, які при цьому й відносно автономні. Тому важливо врахувати системний підхід до формування механізму. ОЕМ – рівнодійний вектор зусиль як по вертикалі (організаційної складової), так і горизонталі (економічної складової), кількісна і якісна визначеність соціально-економічних взаємозв'язків і пропорцій між підсистемами  
© А. В. Череп, О. Л. Ортинська, 2008